

Kamchatniy V.G. Professor Osipov contribution to the history of chemistry as part of his research and teaching activity. The article highlights the achievements of the outstanding scientist Professor Ivan P. Osipov in the study of history of chemistry. His studies on the historical aspects of the development of chemistry and its teaching, as well as biographical studies, reports and papers devoted to the famous chemist are summarized.

Key words: *Professor Ivan P. Osipov, chemical sciences, the history of chemistry, Society physical-chemical sciences at the Kharkiv University, biographical information about chemists.*

УДК 616-92: 616.43/45 (091)

ПРОФЕСОР О.В. РЕПРЕВ – ЗАСНОВНИК ХАРКІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ ПАТОФІЗІОЛОГІВ

Корольов А.Г., канд. вет. наук

(Національний науковий центр

«Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини»)

На підставі вивчення архівних і літературних біографічних матеріалів висвітлено багатогранну наукову і педагогічну діяльність визначного вченого, педагога, заслуженого професора Олександра Васильовича Репрева.

Ключові слова: професор Репрев, патофізіологія, наукова патофізіологічна школа, ендокринологія, експериментальна патологія

Заслуга створення однієї з найстаріших і найвідоміших наукових патофізіологічних шкіл – харківської – належить Олександру Васильовичу Репреву. В свою чергу, саме невпинною працею по створенню власної школи О.В. Репрев одержав визнання як видатний російський і радянський патолог-патофізіолог, «батько російської ендокринології». На протязі 35 років життя О.В. Репрева було пов'язане з Харковом, де він на протязі майже 30 років (1895-1925) очолював кафедру загальної патології (з 1922 року – патологічної фізіології) медичного факультету Харківського університету (з 1921 року – Харківського медичного інституту), одночасно читав курс загальної патології у Жіночому медичному інституті, Харківському ветеринарному інституті та в Зуболікувальній школі П.П. Кри-

вопускова, а в останні роки життя (1925-1930) завідував науково-дослідною кафедрою при Головнауці України, біологічним відділенням Всеукраїнсько-

го рентгенологічного інституту і відділом патології Державного інституту наукової і практичної ветеринарії Наркомзему УРСР. В 1918-1920 роках О.В. Репрев завідував кафедрою загальної патології і був деканом медичного факультету в Кримському університеті. У той час кафедрою у Харкові тимчасово керував його учень Д.П. Гриньов. Професор О.В. Репрев залишив глибокий

слід в науці і створив велику школу патофізіологів, з якої вийшло більше 20 професорів. Це була одна з перших, найкрупніша і найавторитетніша наукова школа, яка внесла неоціненний вклад в становлення, утвердження, розвиток і розповсюдження патофізіології в країні. Вона набула широку популярність з наукових проблем, які розроблялися в ній – голодуванню, патології обміну речовин, особливо патології ендокринних залоз. Вихідці з неї стали творцями і керівниками кафедр і відділів у багатьох містах (Харків, Одеса, Дніпропетровськ, Москва, Ленінград та ін.) і власних відомих шкіл (Д.Є. Альперн, С.М. Лейтес, С.Г. Генес, М.М. Павлов, О.І. Черкес та ін.). І хоча харківська кафедра до приїзду О.Є. Репрева існувала вже більше 20 років і її засновник професор І.М. Оболенський (1841-1920), а потім його наступник професор С.Д. Косторін (1853-1898) внесли неоціненний вклад в її організацію і розвиток, заслуга створення харківської школи патофізіологів як школи наукової належить О.В.Репреву. Оскільки О.В. Репрев був учнем основоположника патофізіології В.В. Пашутіна (1845-1901), харківська наукова школа вважається продовженням пашутинської школи.

О.В. Репрев народився 26 (14 за старим стилем) серпня 1853 року в родині морського офіцера. Середню освіту одержав у Володимирській гімназії, закінчити яку йому не вдалось, тому як він не був допущений до іспитів на атестат через політичну неблагонадійність. Він довго добивався дозволу здати випускні іспити, які і витримав, нарешті, в 1873 році. В тому ж році вступив до Медично-хірургічної академії (пізніше Військово-медична академія) в Петербурзі. Одержавши по закінченні академії у 1878 році диплом лікаря, за розпорядженням Головного військово-медичного відомства він був направлений у діючу армію, в Болгарію, де про-

був до середини липня 1879 року, тобто аж до підписання миру з Туреччиною.

Після повернення з театру воєнних дій у Петербург був зарахований у запас чиновником Військово-медичного відомства. В 1880 році здав іспит на ступінь доктора медицини, одержав місце ординатора в Пензенській земській лікарні, де завідував родильним покоєм, жіночим і дитячим відділеннями і одночасно викладав до Петербургу, де займав деякі медично-адміністративні посади і водночас приступив до інтенсивної наукової роботи в лабораторії В.В. Пашутіна, основоположника патофізіології і засновника кафедри загальної патології Військово-медичної академії (1879 р.).

В 1888 році О.В. Репрев захистив дисертацію, присвячену експериментальному вивченню обміну речовин при вагітності. В тому ж році після прочитання двох пробних лекцій був удостоєний звання приват-доцента на кафедрі загальної патології, а в 1890 році обраний прозектором на тій же кафедрі, і на цій посаді пропрацював до липня 1891 року, тобто до призначення його професором кафедри загальної і експериментальної патології в Томський університет. В 1890-1891 роках унаслідок призначення В.В. Пашутіна начальником Військово-медичної академії тимчасово виконував обов'язки професора.

В 1892 році у Томську О.В. Репрев був обраний ординарним професором і в 1895 році перевівся у Харків. З ім'ям О.В. Репрева пов'язаний розквіт харківської кафедри патологічної фізіології. Велику увагу ним було приділено матеріально-технічному її оснащенню. Викладання теорії ґрунтувалося на великому експериментальному матеріалі. Значно підвищився об'єм лекцій, особливо по патології ендокринної системи. Викладання збагатилося лекційними демонстраціями дослідів на тваринах, хімічних дослідів, макро- і мікропрепа-

ратів, приладів, інструментів, таблиць, проєкцій на екрані і т.д. Були значно покращені практичні заняття [1, 2].

О.В. Репрев переніс на харківську кафедру науковий напрям пашутінської школи – голодування і патологію обміну речовин. Наукові праці О.В. Репрева присвячені, головним чином, проблемам обміну речовин та ендокринології. Великої популярності набули його дослідження обміну речовин при гарячці, пухлинах, вагітності, стану організму жінки в післяпологовому періоді і під час харчування дитини, і особливо широкі фундаментальні дослідження фізіології і патології залоз внутрішньої секреції.

Петербурзький період наукової роботи О.В. Репрева (1887-1890 рр.) був присвячений вивченню *menstrual*, впливу харчування на діяльність статевих залоз, обміну речовин при вагітності, післяпологового періоду, наслідків видалення внутрішніх статевих органів у самок.

Томський період (1891-1894 рр.) також характеризувався увагою до питань фізіології і патології статевої сфери, зокрема, до проявлення патологічної вагітності. Одночасно О.В. Репрев вивчає і інші «широкі» питання загальної патології (патологія терморегуляції, голодування та ін.).

Харківський період діяльності являється, природно, самим обширним і різностороннім за розроблюваними темами. В перші двадцять років цього періоду особиста наукова робота О.В. Репрева була присвячена вивченню обміну речовин у хворих сифілісом, голодування, чуми і т.д., питань внутрішньої секреції (аутоінтоксикація при вагітності, лікування блювання вагітних, патологія щитовидної залози, спермін як фермент). Цей же експериментальний напрямок був покладений в основу багатьох дисертаційних праць, які вийшли з наукової школи О.В. Репрева. Частина дисер-

тацій була присвячена вивченню обміну речовин при патології внутрішніх органів кишечника (О.І. Краснов) і нирок (А.М. Долгов, А.Гетхман), друга – зв'язку статевої сфери з обміном речовин (О.М. Сильванський, С.М. Звинятський, Г.С. Прокоп'єв), третя – впливу на організм екзогенних (фармакологічних) факторів (О.О. Корабльов, Гур'єв, Алексеев), але найбільша – питанням внутрішньої секреції (І.В. Кудинцев, 1898, Я.Я. Постоєв, 1899, Б.А. Дробний, 1901, Н.А. Белов, 1911, Д.П. Гриньов, 1911, М.М. Павлов, 1913, Магат, 1914). В наступні роки дослідження внутрішньої секреції також продовжувались вельми інтенсивно (П.А. Андрієвський, 1918, Б.А. Шацилло, 1920, Д.Є. Альперн, 1921, С.Г. Генес, С.М. Лейтес та ін.).

Жодна залоза внутрішньої секреції не була обійдена увагою. На кафедрі були виконані фундаментальні дослідження обміну речовин при патології щитовидної, паразитовидної залоз, підшлункової залози, гіпофізу, надниркових і статевих залоз. Підсумкова монографія О.В. Репрева «Внутрішня секреція» (1925) багато в чому визначила подальший розвиток вітчизняної ендокринології. О.В. Репрев по праву вважається основоположником ендокринології в Росії.

Слід відмітити, що в 1914 році під редакцією О.В. Репрева вийшов переклад книги А. Biedl «Внутрішня секреція», але додатки і примітки, якими супроводив книгу редактор, могли б скласти самостійну працю.

Головними науковими працями О.В. Репрева являються його дисертація «Про вплив вагітності на обмін речовин у тварин» (1888), «Про вплив післяпологового періоду при годуванні на життєвиявлення» (1906), «Спермін як фермент окисний» (1913), «Як організм захищається від хвороб» (1923), «Внутрішня секреція» (1925), «Вплив рентге-

нівських променів різної інтенсивності на кров, обмін речовин і газообмін», «Синтез і аналіз в курячому яйці під час нормальної інкубації і під впливом променів Рентгена і радію» (1927), «Проблеми раку» (1929) та інші [3, 4].

О.В. Репрев являється автором блискучих підручників: «Підручник загальної патології» у 2-х випусках (1897), «Основи загальної і експериментальної патології» (1908) – 1250 сторінок, «Посібник загальної патології» (1911).

Наукові праці і підручники О.В. Репрева відіграли величезну роль у розвитку експериментальної патології і виділенні патофізіології в якості самостійної науки. Як блискучого педагога характеризує О.В. Репрева редакційна ювілейна стаття у Харківському медичному журналі, присвячена 30-річчю його науково-педагогічної діяльності (1914) [5-8].

О.В. Репреву належить і заслуга заснування кафедри мікробіології Харківського медичного інституту (1922), першим завідувачем якої став його учень Д.П. Гриньов, згодом відомий мікробіолог.

О.В. Репрев – перший керівник відділу патології Державного інституту наукової і практичної ветеринарії Наркомзему УСРР з 1926 року. Крім того, він завідував кафедрою і читав курс лекцій з патологічної фізіології у Харківському ветеринарному інституті. Статті, які вийшли з під пера О.В. Репрева у Державному інституті наукової і практичної ветеринарії в початковий період його функціонування, були пов'язані з роботою у галузі фізіології залоз внутрішньої секреції.

Крім академічної діяльності О.В. Репрев набув заслуженої популярності серед широких верств студентства як організатор безоплатної громадської медичної допомоги студентству міста

Харкова. Протягом багатьох років він особисто обслуговував безоплатні амбулаторії для учнів вищих учбових установ міста Харкова, і як університетський лікар надавав допомогу студентам вдома, і ніколи, навіть уночі, не відмовляючи їм. За таке дружнє і товариське ставлення до студентів О.В. Репреву не раз доводилось зазнавати утисків від адміністрації Харківського куратора учбового округу.

О.В. Репрев раптово помер 21 червня 1930 року у своїй лабораторії за розбором з учнями чергового експерименту – завидна кончина, гідна цього видатного вченого. Створені О.В. Репревим наукова школа патофізіологів і наука ендокринологія ширяться і розвиваються по всій країні у нових поколіннях і, зрозуміло, часто в нових власних наукових напрямках. Однак і по цей день харківська кафедра – це нові покоління його ж школи, які зберігають його науковий напрямок в більш широкому змісті – нейрогуморальну регуляцію в патології. І це повинно залишатися предметом турботи, як предметом гордості є те, що завдяки працям О.В. Репрева і його учнів харківська наукова школа патофізіологів має світове ім'я, що її засновником являється цей видатний учений, і що творець цієї школи являється основоположником цілої галузі медицини [9].

На жаль, ім'я колись дуже популярного у Харкові професора О.В. Репрева зараз відоме не багатьом. Воно не увіковічене і мало популяризується. Не відображене воно належним чином і в історії харківської медичної і ветеринарної науки. В свій час це було пов'язано з взаємним неприйняттям О.В. Репрева і нової влади. Пора відновити справедливість.

Наша пам'ять повинна бути гідною блискучого 52-річного творчого шляху ученого, його видатного вкладу у прогрес людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мищенко, И. 30 лет со дня смерти профессора А.В.Репрева // Патологическая физиология и экспериментальная терапия. 1960. – Т.5. – С.91-92.
2. Репрев Александр Васильевич // БМЭ. – 3 изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1984. – Т.22. – С. 206.
3. Постоев Я. Професор А.В. Репрев // Врачебное дело. – 1928. - № 10. – С.769.
4. Альперн Д.Е. Очерки истории Харьковского медицинского института. – Х., 1969. – С.106-111.
5. Репрев Александр Васильевич. Автобиография / Библиотека імені В.І. Вернадського, рукописний відділ, Ф. 223, оп.1, с. 4 –л.л. 1-12.
6. Профессор А.В. Репрев // Харьк. мед. журнал. – 1914. – Т.18. - № 10. – С. 369-373.
7. Профессор А.В. Репрев // Южный край, 19 ноября 1914, № 12392.
8. Чествование А.В. Репрева // Южный край, 21 ноября 1914, № 12396.
9. Розгон І. Заслуженный проф. Репрев О.В. // Ветеринарне діло. – 1930. – № 6-7 (79-80). – С. 63-64.

Королёв А.Г. Профессор А.В. Репрев – основатель Харьковской научной школы патофизиологов. *На основании изучения архивных и литературных биографических материалов освещено многогранную научную и педагогическую деятельность выдающегося учёного, педагога, заслуженного профессора Александра Васильевича Репрева.*

Ключевые слова: профессор Репрев, патофизиология, научная патофизиологическая школа, эндокринология, экспериментальная патология

Korolev A.G. Professor A.V.Reprev – the founder of the Kharkov school of sciences of pathophysiology. *On the basis of studying of archival and literary biographic materials it is shined many-sided scientific and pedagogical activity of the outstanding scientist, the teacher deserved professor Alexander Vasilyevich Reprev.*

Keywords: Professor Reprev, pathophysiology, scientific patofiziologichna school, endocrinology, experimental pathology

УДК 930.2-029:72.Безсонов+908(477.25)

ВНЕСОК ПРОФЕСОРА С. В. БЕЗСОНОВА У ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ МОНУМЕНТАЛЬНОГО АНСАМБЛЮ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ

Черняхівська О.М.

(Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник)

У статті висвітлено маловідомий аспект наукової діяльності видатного вченого, першого директора Інституту історії та теорії архітектури АА УРСР, доктора архітектури С. В. Безсонова, який у післявоєнну добу здійснив комплексне дослідження становлення архітектури Києво-Печерської лаври у історичному контексті. У публікації у науковий обіг введено документальні джерела з державних архівів України.

Ключові слова: С. В. Безсонов, Києво-Печерська лавра, Інститут історії та теорії архітектури АА УРСР, історія архітектури